

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕДОБРОСОВІСНУ КОНКУРЕНЦІЮ

ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR FAILURE COMPETITION

Дмитрик А.Б.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті розглянуто питання адміністративної відповідальності за недобросовісну конкуренцію відповідно до норм Кодексу України про адміністративні правопорушення та чинного Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Перераховано й схарактеризовано дії, що розглядаються як недобросовісна конкуренція. Зазначено погляд науковців щодо недоліків законодавства у сфері недобросовісної конкуренції та їхній вплив на кваліфікацію адміністративного правопорушення. Представлено аналіз порушень у сфері інтелектуальної власності. Наведено напрями вдосконалення адміністративного законодавства щодо відповідальності за недобросовісну конкуренцію в Україні. Конкуренція є невіддільним атрибутом ринкової економічної системи. Позитивний вплив конкуренції на економічний розвиток і необхідність підтримки високого рівня конкуренції практично на всіх товарних ринках не викликає сумніву. Конкуренція є найбільш прийнятним засобом регулювання основних економічних процесів, розподілу матеріальних благ, задоволення інтересів споживачів. Разом із тим, конкуренція не здатна до саморегуляції в необхідній мірі. Тому для забезпечення оптимального функціонування ринку потрібне спеціальне законодавче регулювання відносин, що існують в умовах конкуренції. Однак, попри це, захист від недобросовісної конкуренції є не досить теоретично розробленим інститутом. Опубліковано ряд наукових робіт, присвячених проблемам адміністративної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства. Проте адаптація національного законодавства до вимог Європейського Союзу вимагає пошуку ефективних шляхів удосконалення законодавства. Правова сутність недобросовісної конкуренції полягає в тому, що, буди об'єктом правової заборони, є дії, від яких зобов'язані утримуватися всі учасники конкурентних відносин під час здійснення діяльності на товарному ринку. Дотримання заборони недобросовісної конкуренції, як будь-якого іншого правового припису, не ставиться в залежність від ставлення суб'єкта конкурентних відносин до своїх дій. Відповідно, для визнання дій господарчого суб'єкта недобросовісною конкуренцією, не потрібно встановлювати наявності в особи умислу й провини. Недобросовісна конкуренція стає поширеною формою суспільно-шкідливої поведінки в умовах ринкової форми господарювання.

Ключові слова: антимонопольне законодавство, недобросовісна конкуренція, адміністративна відповідальність, реклама, інтелектуальна власність.

The article deals with the issue of administrative liability for unfair competition in accordance with the provisions of the Code of Administrative Offenses and the current Law of Ukraine "On Protection against Unfair Competition". Listed and characterized actions that are considered unfair competition. The opinion of the scientists about the shortcomings of the legislation in the field of unfair competition and their influence on the qualification of an administrative offense is stated. Listed below are actions related to advertising and intellectual property. It is noted that the problems related to unfair competition are mostly in the market of intellectual products. The analysis of infringements in the field of intellectual property is presented. The directions of improvement of the administrative legislation on responsibility for unfair competition in Ukraine are given. Competition is an integral attribute of a market economic system. Positive competitive competition at the economic level and the reliability of high competitiveness of competitors in all commodity markets are not in doubt. The competition is that it is necessary to use strict regulation of economic processes, expanding among themselves, meeting the needs of consumers. However, competition is not capable of self-regulation to the necessary extent. Therefore, to ensure the optimal functioning of the market requires special legislative regulation of relations that exist in conditions of competition. However, protection against unfair competition is not a sufficiently theoretically developed institution. A number of scientific papers have been published on the problems of administrative liability for antitrust violations. However, the adaptation of national legislation to the requirements of the European Union requires the search for effective ways to improve legislation. The legal essence of unfair competition is that, being the object of legal prohibition, there are actions from which all participants of competitive relations are obliged to refrain when carrying out activity in the commodity market. Compliance with the prohibition of unfair competition, like any other legal requirement, does not depend on the attitude of the subject of competition to its actions. Accordingly, in order to recognize the actions of an economic entity as unfair competition, it is not necessary to establish the presence of intent and guilt in the person. Unfair competition is becoming a common form of socially harmful behaviour in a market economy.

Key words: antitrust law, unfair competition, administrative liability, advertising, intellectual property.

Метою статті є дослідження адміністративної відповідальності за недобросовісну конкуренцію.

Стан дослідження. Дослідженнями діяльності у сфері захисту конкуренції займалися такі вчені: В.Б. Авер'янов, А.І. Берлач, О.О. Бакалінська, С.С. Валітов, І.І. Дахно, Є.В. Додін, Ю.В. Журик, В.К. Колпаков, М.Й. Коржанський, А.І. Мельниченко, В.О. Навроцький, Д.В. Напрієнко, Н.Р. Нижник, Л.В. Ніколаєва, О.М. Околович, О.П. Олійник, О.І. Остапенко й інші.

Виклад основного матеріалу. На відміну від інших протиправних діянь, що порушують норми антимонопольного законодавства, недобросовісна конкуренція в багатьох випадках не передбачає наявності будь-якої ринкової влади в суб'єкта правопорушення. Прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту економічної конкуренції та удосконалення процедур контролю за концентрацією суб'єктів господарювання» внесло поправки щодо заборони на недобросовісну конкуренцію, встановлену нормами Закону «Про захист економічної конкуренції» [1; 2].

Натепер відповідні форми (способи) недобросовісної конкуренції закріплені Законом «Про захист економічної

конкуренції» в дещо видозміненому вигляді в порівнянні з першою редакцією закону. Примітною новацією антимонопольного пакета поправок стала поява в Законі «Про захист економічної конкуренції» норми, яка встановлює заборону на недобросовісну конкуренцію, пов'язану з визначенням нових аспектів концентрації, раніше не виділеної в окрему форму недобросовісної конкуренції.

Складно уявити здійснення копіювання, імітації або незаконного використання шляхом встановлення суб'єктивної сторони відповідного правопорушення з метою доведення усвідомленого здійснення відповідним суб'єктом діяння у формі бездіяльності, що може бути пов'язано з певними складнощами.

Незаконне використання позначення, тотожного товарному знаку, фірмового найменування, комерційного позначення, найменування місця походження товару господарчого суб'єкта-конкурента повинні підпадати під встановлену Законом «Про захист економічної конкуренції» заборону на недобросовісну конкуренцію, пов'язану з придбанням і використанням виключного права на

засоби індивідуалізації юридичної особи, засоби індивідуалізації товарів, робіт або послуг.

Формулювання забороненого діяння повинно, на нашу думку, включати тільки придбання виключного права на засоби індивідуалізації юридичної особи, засоби індивідуалізації товарів, робіт або послуг. Відзначимо, що відповідно до Цивільного кодексу України до засобів індивідуалізації юридичних осіб, товарів, робіт, послуг і підприємств відносяться знаки обслуговування.

Однак Закон «Про захист економічної конкуренції» з якоїсь причини не містить вказівки на можливість притягнення до відповідальності за незаконне використання тотожного або схожого знаку обслуговування. Відповідне діяння охоплюється встановленою Законом «Про захист економічної конкуренції» заборonoю на інші форми недобросовісної конкуренції.

На нашу думку, таке упущення законодавця пов'язано зі зниженням якості юридичної техніки у зв'язку з перманентними спробами надати антимонопольному законодавству якомога більше особливих рис і нових аспектів регулювання.

Поняття адміністративної відповідальності за недобросовісну конкуренцію розглядається в системі заходів адміністративного примусу й одночасно як різновид юридичної відповідальності. Розслідування має містити такі ознаки, як оперативність і невідкладність; ефективність не тільки за результатом, але й за своєю методикою [3, с. 13].

Під адміністративною відповідальністю за недобросовісну конкуренцію порушення слід розуміти застосування антимонопольним органом до посадових осіб органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, фізичних осіб-підприємців адміністративних покарань, передбачених законодавством, що встановлює адміністративну відповідальність за порушення антимонопольних правил.

Конкуренція може виявлятися в конкретних діях господарчого суб'єкта, зроблених у ході конкурентної боротьби – актах конкуренції. Такі дії є предметом регулювання правових норм, присвячених захисту від недобросовісної конкуренції. З аналізу легального визначення недобросовісної конкуренції можна побачити, що під актом конкуренції слід розуміти спрямовані на отримання переваг у підприємницькій діяльності дії господарчого суб'єкта, які здатні призвести до негативних наслідків для конкурента.

Зміст Закону «Про захист економічної конкуренції» складають три групи самостійних правових норм. По-перше, це норми, що встановлюють заборони зловживання переважним становищем, антиконкурентні угоди й антиконкурентна діяльність органів державної влади. По-друге, норми, що стосуються захисту від недобросовісної конкуренції. По-третє, норми, що встановлюють повноваження антимонопольних органів щодо припинення порушень антимонопольного законодавства й порядку реалізації повноважень.

Перші дві групи є самостійними інститутами конкурентного права, особливості яких впливають із відмінності в цілях. Метою антимонопольних норм є запобігання зниження рівня конкуренції, недопущення виникнення та функціонування монопольного типу ринку. Метою норм, що стосуються захисту від недобросовісної конкуренції, є не захист самого існування конкуренції, а забезпечення оптимального функціонування, зокрема забезпечення права господарчого суб'єкта на отримання максимального прибутку, адекватного прикладеним зусиллям, підтримку загального стимулу для використання в конкуренції прийомів і засобів, які можуть забезпечити економічний розвиток держави.

Відповідальність за недобросовісну конкуренцію передбачена статтею 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), причому

частиною 1 зазначеної статті закріплено загальний склад аналізованого адміністративного правопорушення, а частиною 2 спеціальний [4]. Частиною 1 статті 164-3 КУпАП передбачається покарання за недобросовісну конкуренцію.

Кодекс України про адміністративні правопорушення безпосередньо не передбачає адміністративну відповідальність за порушення законодавства про рекламу. Водночас у Законі України «Про рекламу» стаття 11 встановлює, що відносини, які виникають у сфері порівняльної реклами, регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, визначених законодавством України про захист від недобросовісної конкуренції [5].

Недобросовісна конкуренція, обтяжена, по суті, додатковою ознакою об'єктивної сторони здійснення таких дій у формі реклами, фактично обмежує можливість притягнення до адміністративної відповідальності.

Важливе значення правильної кваліфікації акту недобросовісної конкуренції, яка порушує законодавство про рекламу, зумовлено тим, що для притягнення до адміністративної відповідальності в такому випадку необхідно рішення адміністративної колегії антимонопольного органу, яким буде встановлено факт недобросовісної конкуренції.

Розгляд порушень законодавства про рекламу здійснюється антимонопольними органами в іншому порядку. Однак на практиці під час виявлення в рекламі дій, передбачених Законом «Про захист економічної конкуренції», антимонопольні органи, як правило, притягали винного суб'єкта до адміністративної відповідальності.

Такий порядок дій антимонопольних органів, на нашу думку, пов'язаний із закріпленням Законом «Про захист економічної конкуренції» самостійного провадження (розгляд справи про порушення антимонопольного законодавства), необхідності існування якого як обов'язкової умови порушення справи про адміністративне правопорушення в галузі антимонопольного законодавства досить спірна.

Колізія порядків залучення до адміністративної відповідальності за недобросовісну конкуренцію та за порушення законодавства про рекламу є, на наш погляд, лише окремим випадком, одним із багатьох наслідків системної недоробки законодавця.

Доцільно зазначити, що з метою вирішення наявної колізії Антимонопольний комітет України направив у територіальні органи роз'яснення щодо співвідношення норм закону «Про рекламу» й закону «Про захист економічної конкуренції», в якому роз'яснив порядок вирішення наявної колізії. На думку регулятора, в разі, якщо відповідна інформація (неправдива, що вводить споживачів в оману або містить некоректне порівняння) поширюється виключно в рекламі – застосовуються положення Закону України «Про рекламу».

Розглядати питання про притягнення до адміністративної відповідальності відповідно до статті 164-3 КУпАП у випадках поширення неперевіреної інформації доцільно з допомогою інших джерел. На наш погляд, таке тлумачення розглянутих норм досить обґрунтоване.

Порушення законодавства про рекламу як родовий об'єкт зачіпає насамперед суспільні відносини в галузі поширення інформації (як правило, про окремих осіб), тоді як недобросовісна конкуренція посягає на суспільні блага в значно більшому ступені (наприклад, на товарному ринку в цілому).

У зв'язку з викладеним притягнення до адміністративної відповідальності за недобросовісну конкуренцію за частиною 2 статті 164-3 КУпАП представляє особливий інтерес.

Частиною 2 статті 164-3 КУпАП встановлено відповідальність за недобросовісну конкуренцію, що виразилася у введенні в обіг товару з незаконним використанням результатів інтелектуальної діяльності й прирівняних

до них засобів індивідуалізації юридичної особи, засобів індивідуалізації продукції, робіт, послуг. Відповідальність кореспондується встановленим Законом «Про захист економічної конкуренції» заборонам. Натепер адміністративна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності закріплена статтею 51-2 КУпАП.

Розмежування предмета регулювання між статтею 51-2 і статтею 164-3 КУпАП не повинно викликати, на наш погляд, серйозної проблеми в особі, яка застосовує право. Покарання, передбачене санкцією статті 164-3 КУпАП, значно суворіше шляхом встановлення оборотного штрафу для юридичних осіб, що зумовлює підвищену значущість питання правильної кваліфікації дій конкретної особи не тільки для особи, яка застосовує право, але й для правопорушника.

Водночас реформування адміністративного законодавства має здійснюватися шляхом оптимізації складного механізму застосування адміністративних стягнень, приведення правових норм у відповідність із положеннями Конституції та чинних законів. Це, насамперед, гарантуватиме належний рівень дотримання державою в особі її уповноважених органів задекларованих прав і свобод громадян та юридичних осіб, а з іншого боку – забезпечить ефективне застосування правових норм до правопорушників [6, с. 8].

Звертаючись до питання розмежування вищезгаданих складів адміністративних правопорушень у правозастосовній практиці, слід враховувати роз'яснення, подані Пленумом Вищого Господарського Суду України. Відносно статті 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення Пленумом Вищого Господарського Суду України звертається увага на спосіб вчинення правопорушення. На відміну від статті 51-2 КУпАП, може бути притягнута до адміністративної відповідальності особа, що займається реалізацією товарів, що містять незаконне відтворення товарного знаку, а не тільки перший продавець відповідного товару.

Пленум Вищого Господарського Суду України, зокрема, вказує, що для кваліфікації конкретного правопорушення за статтею 164-3 КУпАП, а не за статтею 51-2 КУпАП, слід виходити з мети протиправних дій.

Відповідальності за статтю 51-2 КУпАП підлягає особа, якщо вона вводить товар, на якому міститься незаконне відтворення засобів індивідуалізації, в цивільний оборот, а за статтею 164-3 КУпАП – якщо особа вводить товар, на якому міститься незаконне відтворення засобів індивідуалізації, в цивільний оборот з метою, наприклад, отримання переваг при здійсненні підприємницької діяльності.

Розглядаючи недобросовісну конкуренцію як одну з форм зловживання правом, вчені звертають увагу на те, що недобросовісна конкуренція направлена на придбання переваг у підприємницькій діяльності. Виходячи з викладеного, можна зробити висновок про те, що підставою для кваліфікації діянь як недобросовісної конкуренції є спрямованість дій порушника на заподіяння шкоди іншій особі.

Рекомендаційні роз'яснення щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» в рамках розгляду антимонопольним органом справи про порушення антимонопольного законодавства наявності ознак суб'єктивної сторони складу правопорушення не встановлюють [7].

Для правильної кваліфікації дій господарчого суб'єкта як недобросовісної конкуренції часто необхідно встановлювати суб'єктивну сторону правопорушення вже в ході розгляду адміністративною колегією антимонопольного органу справи про порушення антимонопольного законодавства (щоб відмежувати недобросовісну конкуренцію

від суміжних складів адміністративних правопорушень). Однак встановлення суб'єктивної сторони порушення антимонопольного законодавства не входить в завдання адміністративної колегії антимонопольного органу під час розгляду відповідних справ.

Натепер можлива ситуація, коли адміністративна колегія антимонопольного органу здійснить розгляд справи про порушення антимонопольного законодавства, яке призведе не до подальшого провадження у справі про адміністративне правопорушення за частиною 2 статті 164-3 КУпАП, а до наступної передачі матеріалів до адміністративного органу, уповноваженого здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, адміністративна відповідальність за які передбачена статтею 51-2 КУпАП, що, очевидно, не сприяє процесуальній економії.

У випадку зі зловживанням панівним становищем доцільно виділення матеріального складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, щодо відсутності кримінальної відповідальності за вказане порушення та щодо виняткової жорсткості санкції у вигляді штрафу, встановленого антимонопольним законодавством.

Натепер розмір заподіяної адміністративним правопорушенням шкоди в будь-якому випадку підлягає встановленню антимонопольними органами у зв'язку з необхідністю використання останнього для визначення конкретного розміру адміністративного штрафу, оскільки заподіяння в результаті вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 164-3 КУпАП, віднесено до обставин, що обтяжує адміністративну відповідальність юридичних осіб.

У науково-практичному коментарі Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо статті 164-3 є диференціація пом'якшувальних і обтяжувальних адміністративну відповідальність обставин у залежності від того, чи є суб'єктом адміністративного правопорушення юридична особа, що повертає до питання про характер адміністративної відповідальності юридичних осіб щодо антимонопольного законодавства як специфічної форми відповідальності [8].

Залучення до адміністративної відповідальності за статтею 164-3 КУпАП повинно здійснюватися під час встановлення не тільки фактів здійснення дій, що підпадають за способом під визначення недобросовісної конкуренції, поданим законодавцем в Законі «Про захист економічної конкуренції», але й в залежності від наявності або відсутності суспільно шкідливих наслідків відповідних діянь або загрози їхнього настання.

Навіть в умовах наявного в сучасному адміністративному праві об'єктивного підходу до вини юридичних осіб можливо буде провести відмежування передбаченого частиною 2 статті 164-3 КУпАП адміністративного правопорушення від адміністративного правопорушення, відповідальність за яке встановлена частиною 1 статті 164-3 КУпАП, оскільки, на наш погляд, суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення виражається не тільки в способі, але й в наслідках вчиненого протиправного діяння, що відповідає тенденціям, які має конкурентне право Європейського Союзу.

У зазначеному контексті Т. В. Швидка зазначає, що конкурентна політика Європейського Союзу спрямована на запобігання порушенням, сприяння створенню єдиного європейського ринку й запобігання його руйнування від протиправної діяльності юридичних осіб. Цілями також є забезпечення вільного ринку, поліпшення виробництва, запровадження технічного прогресу, зростання ефективності економіки й підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг, забезпечення конкурентного середовища всередині Європейського Союзу [9, с. 54].

Висновки. Особливостям адміністративної відповідальності за недобросовісну конкуренцію є те, що в ряді випадків для правильної кваліфікації дій господарчого суб'єкта за частиною 2 статті 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення необхідно встановлювати суб'єктивну сторону правопорушення вже в ході розгляду адміністративною колегією антимонопольного органу справи про порушення антимонопольного законодавства,

що свідчить про штучне розділення законодавцем єдиного адміністративного процесу, пов'язаного із залученням до адміністративної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства, на два окремих адміністративних провадження: розгляд справи про порушення антимонопольного законодавства комісією антимонопольного органу й провадження у справі про адміністративне правопорушення в галузі антимонопольного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту економічної конкуренції та удосконалення процедур контролю за концентрацією суб'єктів господарювання : Закон України від 09 листопада 2017 р. № 2195-VIII / *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 1. Ст. 2.
2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2110-III / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.
3. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Лозинський Ю.Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X / *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
5. Про рекламу : Закон України від 03 липня 1996 р. № 270/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 38. Ст. 181.
6. Рекомендаційні роз'яснення щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» : Розпорядження АМК України від 30 липня 2019 р. № 26-рр.
7. Єсімов С.С. Правові підстави застосування адміністративних стягнень. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 1 (4). С. 5–9.
8. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за ред.. С.В. Петкова. Київ : Юринком Інтер, 2020. 792 с.
9. Швидка Т.І. Історія становлення і формування конкурентного законодавства (іноземний досвід). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 50–54.